

Kitab-ı Mukaddes'te Hikmet Kavramı 1

Bizim bu önemli kavramı bilmemiz için, önce Arap-İslam tarihi içindeki kullanımını; ikinci olarak bilimsel kavramların teşekkül beşiği olan Yunan kültüründeki kullanımını; üçüncü olarak içinde yaklaşık 390 (13'ün 30 katı) sefer bu kelimenin türevlerinin geçtiği Kitab-ı Mukaddesin bu kavramı direkt ve endirekt izah eden ayetlerinin yorumunu bilmemiz gerekir. Bu kavramın Sümer, Mısır ve Babil medeniyetlerindeki kullanımını ayrıca öğrenmemize gerek yoktur. Çünkü bugün itibarı ile altı bin yıl önceki o dillerin etimolojisini çözemiyoruz. Ayrıca o dillerdeki kavramlar, zaten tamamen Kitab-ı Mukaddes okyanusuna dökülmüştür.

İşte birinci aşamadan başlıyoruz. Bu konudaki Arap ve İslam kültürünün bütün kaynaklarını kullanmak bu yazının hacmini aşar. Onun için bu kaynaklar içinde en ciddi sayılan İbn Manzur'un Lisan'ül-Arab Lügatini esas alacağız. Alıntılara geçmeden önce kelimelerin tarihçesinin mahiyetini ve etimolojisini bilmek ve anlamak için şu tesbiti kaydedelim; şöyle ki:

İnsanlık tarihi, insan bireyinin 90 yıllık ömrünün genişçe bir benzeridir. İnsan bireyi başlangıçta çocuk olduğu gibi; insanların ilk nesilleri de beyin olarak bir eksikleri olmadığı halde algı ve öğrenme noktasında çocukluk (tufuliyet) dönemini yaşamışlardır.

Bilindiği gibi çocuk önce soyut kavramlar yerine somut eşyanın isimlerini öğrenir. Demek bir kavramın ilk kökünü bilmemiz için onun soyut ve ilmi kullanımları yerine en başta bedeviler içinde o kelimenin hangi somut nesneye isim olarak verildiğini görmemiz gerekir.

İşte Lisan'ül-Arab HKM maddesini taradığımızda bu kelimenin ilk dönemlerde iki somut nesneye isim olarak kullanıldığını görüyoruz:

Hakeme (veya *hakme*) deveyi eğitmek manasına ve atın gemindeki demir parçası manasına gelir. Lisan'ül-Arab bu manaların analizini verirken, eğitim deveyi, yanlış davranışlardan alıkoyar. Gemdeki o demir parçası da atın, sahibinin iradesi dışına çıkmasını engeller. Daha önceden devenin kaçmasını önleyen ve iki ayağını birbirine bağlayan odun parçasına da *hikme* denildiğini hocalarımdan işitmiş idim.

Lisan'ül-Arabın açıklaması içinde şu gelen iki parça önemlidir:

*“Allah'a Hakem, Hakîm ve Hâkim denilir. Bunların hepsi de yargılayan manasına gelir. Bunların arasındaki farkı biz bilmiyoruz. Fakat Hakîm'in, **hikmet** sahibi manasına geldiği söylenmiştir. Hikmet ise, en üstün ilimler ile işlerin en iyisini bilmek demektir.”*

[Yargıca da Hâkim denilmesi, yargının bilimsel ve saf iyilik olan dengeye dayalı olmasından, ifrat ve tefrite, sağa ve sola meyletmemesi gerekliliğinden dolayıdır. Yargıç kelimesi ise, insafı yani işi yarıdan yarıp yararlı bir durum ortaya çıkaran demektir.]

Yine Lisan'ül-Arabtan:

“Hikmet, bilgi ve anlayış demektir. Hüküm, insanları yanlıştan alıkoymak demektir. Bilgi ve anlayış, insanları yanlış yola girmekten alıkoyma gibi; insanların yanlış yola (zulme) girmelerine engel olduğu için, devlete de hükümet denilmiştir.”

Abbasi döneminde Yunan bilimi ve felsefesi, Arapçaya çevrildiği döneme kadar, hikmet kavramının, sadece bilgi, anlayış zekâ manasında kullanıldığını biliyoruz. Abbasi dönemindeki tercüme safhasında, Yunanca olan felsefe kavramı hikmet diye çevrildi. Aristo Felsefesi, mantık, tabiiyat (o günün fen ve tıp ilimleri), ilahiyat (metafizik) ve ilmi'n-nefsi (psikolojiyi) beraber içerdiğinden Yunancada bütün bu kavramlara da ayrı ayrı olarak hikmet denildi.

Tercüme döneminde ve daha sonra Kindi, Farabi, İbn Sina ve İbn Rüşd, Aristo'yu aynen taklit ettiklerinden gerek dar anlamı ile ve gerek geniş anlamı ile bu kavram aynen ve çağlar boyu İslam kültüründe kullanıldı. Felsefe kelimesi Yunanca bilgi aşkı demektir. Filo, âşık ve bağlı demektir; sofya ise, bilgi ve bilgelik demektir. Bütün bu bilgi ve dil ilişkilerini ve felsefeyi hikmet diye çevirmek bilginin, edebiyatın, felsefenin insanı yanlışlardan koruduğu münasebeti ile olmuştur.

Mesela, Osmanlı dönemine gelince, felsefe kaldırılmış olduğundan ve Aristo bilim külliyyatından sadece mantık okutulduğundan bir ara hikmetin sadece mantık ilmi manasında kullanıldığını biliyoruz. Mantık, Aristo felsefesinin sadece muhakeme ve dil kuralları ile ilgili kısmını içerir.

19. Asırda Batı fenleri ve felsefesi Osmanlıcaya tercüme edilince felsefeye sadece hikmet dediler. Fenler için de hikmet-i cedide tabirini kullandılar. Bugün itibarı ile okuduğumuz bilimsel ve dinî kitaplarda hikmet kelimesinin şu dört manada kullanıldığını görüyoruz. Fakat normal okuyucu bu dört mananın birbirinden farkını bilmediği için galiba Türk-İslam kültürü konusunda birçok kitap, sağlıklı bir manayı ifade etmekten aciz kalıyor. Bu dört kullanım şudur:

a) Hikmet, Allah'ın ilmi ve faydalı yaratma ismi ki; her şeyi bilimsel yöntemlerle ve en ekonomik yoldan ve birçok fayda ile bezeyerek yaratması demektir.

b) Hikmet, Yunan veya İslam felsefesi veya çağdaş Batı felsefesi manasında kullanılır.

c) Hikmet aslı Yunandan gelen ve İslamileştirilen mantık ilmi demektir.

d) Hikmet (veya hikmet-i cedide) bugünkü Batının fen ilimleri demektir.

Kur'an'da sadece birinci manada hikmet kelimesinin (yani ilmi ve faydalı manası ile) kullanıldığını görüyoruz. Kur'an'da 210 sefere yakın türevleri geçen bu kelimenin iki ayetteki kullanılışını tefsir edersek hem Kur'an'ın bir mucizeliği görünür hem de bu kavram, pratik yönüyle biraz daha iyi anlaşılır; şöyle ki: **Birinci Ayet:** “Allah İsa'ya kitap ve hikmeti: Tevrat ve İncili öğretti.” (3/48)

Kitap, ölçülebilen bilgi ve hukuk demektir. Hikmet ise o bilginin özünü ve ruhunu anlamak ve yaşamak demektir. Tevrat, bilgi ve hukuk kitabıdır. Fakat Yahudiler, o kadar çok işin şeklinde ve kabuğunda kalmışlardı ki; çok koyu dindar oldukları halde ahlak ve yaşantıları dinsizlerden farklı değildi. İsa geldi; ben Tevrat'tan hiçbir şeyi kaldırmaya gelmedim, ben sadece o bilgi ve hukukun özünü ve manasını anlamayı (hikmeti) getirdim, dedi.

Bu ayette de görüldüğü gibi; kitap kelimesi, Kur'an'da çoğunlukla Tevrat manasında kullanılmıştır. Hikmet ise, İsa'nın o öz anlayışı manasında kullanılıyor. *İsa Yahudilerin dini yükünü hafifletti*, manasını hatırlatan ayet (7/157) bu manadadır. Yani insan, işin özünü ve ruhunu bilse, dini düzgün bir anlayış içinde uygulasa; dinî mükellefiyetler, yük değil de nimet ve marifete dönüşürler. Araf suresinde geçen bu ayetin manası, bütün yeni gelen peygamberler için geçerlidir. Zaten peygamberlerin sürekli olarak peş peşe gelmesinin sebebi bu **öze dönüş** hikmetidir. Nitekim İncil kelimesi yeni nesil ve yeni anlayış demektir. Büyük bir ihtimal ile İsa'nın ve Mehdinin ahir zamanda gelmesinin manası, yeni bir misyonun gelmesidir.

Bu mana, Matta İncilinde geçen şu iki ayet ile netleşiyor; şöyle ki:

“Yahya yemeyerek ve içmeyerek (dini en zirvede yaşayarak) geldi. (Yahudiler) bu cinlenmiş diyorlardı. İnsanoğlu (İsa) yiyerek ve içerek geldi. (Yahudiler) işte obur ve ayyaş adam! Roma memurları ile ve günahkârlar ile oturuyor, diyorlar. Böylelikle hikmet (sizi sıkıntılardan kurtaracak bilgi) yaptıkları ile doğrulanmış oldu.” (Matta, 11/19)

[**Hulasa:** Dindarlığı yemek içmek ve insan ilişkileri ile ölçmek, çok doğru bir şey değildir. Evet, İsa'nın bu tarzdaki din algısını İslam tasavvufunda da görüyoruz.]

“İsa memleketine geldi. Onların havrasında (ilim merkezinde) ders verdi. Yahudiler şaşırdılar: Bu adamdaki bu hikmet (bu bilgi ve anlayış) ve bu kadar kudret (güçlü bilimsel ve manevi işler) nereden, dediler.” (Matta, 13/54)

[Demek tam dindar olan kişi, bilgide en üstün olan, edebiyat ve anlayışta en zirve olan ve güçlü, ilmî işleri yapmakta da en zirve olan kişidir. Çünkü insanı yanlışlardan alıkoyan sloganvari din anlayışı değildir. İnsanı yanlıştan alıkoyan, onu yokluktan kurtaran, onu ebedileştiren bilgi ve yerli yerinde iş yapmaktır, anlayıştır.

Yunan felsefesi İslam âlemine girmeden önceki hikmet anlayışı bu idi. Eski sofiler aynı zamanda birer bilge ve üstad idiler. Nitekim tasavvuf, bilgelik manasına gelen, Yunanca sofya kelimesinin Arapçalaştırılmış şeklidir.

İkinci Ayet: *“Musa (din, bilgi ve hukuk adamı) o ateş (yaratılış ve bilgi) ağacına geldiğinde kendisine seslenildi: Ateşin içindeki de ateşin etrafında olan da çok bereketlidir.”*

[Yani yaratmak çok bereketli ve faydalı bir iştir. Bu yaratmanın etrafında olan insan (bilgi ve imtihanlı zor hayatıyla) da çok bereketli ve faydalıdır.]

*“Aslında varlık bir tanedir, sonsuz ve soyuttur; bütün yetkin özelliklere sahiptir: **Allah'tır**. Görünmekten, sınırlı olmaktan münezzehtir: **Sübhandır**. Fakat bereket ve gelişme için âlemleri yaratıp onları terbiye ediyor.”* “Ey Musa, ben mutlak bir benim. Benim benliğim soyut ve sonsuzdur: **Allah'tır**: Azizdir (hiçbir kayıt altına girmez); fakat o bereketler ve terbiye yani imtihan için **Hakîmdir**; sınırlı, amaçlı ve ölçülü olarak tecelli eder.” (Neml, 27/8-9)

Bir Not: Hristiyanların ruhanî din adamlarına da bu münasebet ile aziz deniliyor. Çünkü insan ruhanî olunca madde, nefis ve dünyanın kayıtlarından kurtulur. Fakat yaratılmaktan amaç bu değildir. Bu ayette anlatıldığı gibi; hayat, sonsuz manalar ve gayeler elde etmek için bilimsel, sınırlı, maddi hayatın sıkıntılarına dayandıktan sonra, Aziz olmaktır.

Nitekim Hristiyan dininde de bu ilke esastır. Evet, Hristiyanlıkta insanın, İsa gibi Allah'a en yakın olduğu halde çile çekmeyi ve Allah'ın iradesinin gerçekleşmesi için çarmıha gerilmeyi kabul etmesi esastır.

Bu geçen izahlardan özellikle Kur'an'ın bu ayetinin mucizevî dizaynından anlıyoruz ki; yaratmak nisbeten bir tenezzül ise de anlamsız ve absürt değildir; birçok amacı ve hikmeti vardır. Çünkü varlık ve yaradılış; fizik dünyada, biyolojik ve sosyal hayatta tutuşan (Kur'an'daki Musa'nın tabiri ile aydınlatan ve ısıtan) bir ağaçtır. Bu ağacın ruhu, ilmî kanunlardır; onun meyvesi, gelişmek ve imtihan dünyasının güzel ve anlamlı sonuçlarıdır. Bundan istifade etmenin yolu da başta sonsuzluk ve soyutluk olmak üzere birçok değeri bilmek ve o sistemin nasıl çalıştığını anlamak ve ona göre yaşamaktır: Yani hikmettir.

Demek *Hikmet*, varoluşu tanımak demek olan felsefedir; başta Fizik, Kimya ve Biyoloji olmak üzere fenleri bilmektir; o fenlerin ve değerlerin gereği gibi hayatımızı değerlendirmektir (öze dönük çalışmaktır) ve bütün bunları elde etmek üzere aklımızı kullanmak yani mantıklı olmaktır. Yahudilikte bu tip insana ahbar (hibr) denilir. Hristiyanlıkta aziz, İslam'da âlim ve ârif denilir. Yunancada filozof; Zerdüştlükte keşa (kurtulan, açılan) ve tasavvufta hakîm denilir. Hikem-i Ataiyye ismi bu manayı içerir. Şimdi gelelim asıl konumuza:

Tevrat'ta Hikmet Kavramı

Hikmet kelimesi Tevrat'ta ilk olarak Tekvin 3. babın 6. ayetinde geçiyor. Eğer biz buradaki manasını tam öğrenebilsek, diğer 390 yerdeki kullanışlarının manalarını anlamak için iyi bir zemin oluşturmuş oluruz. Ve bunun için şu gelen üç ön bilgiyi kaydetmemiz gerekiyor:

1) Bu 3/6. ayetin farklı tercümelerini; **2)** Tevrat'ın dil yapısını, **3)** Bu 3/6. ayetin öncesinde ve sonrasında dile getirilen insanın yaratılışının kısaca izahını ele almamız gerekiyor; şöyle ki:

A ve B) İnsanın öğrenmesinin (yani hikmet sahibi olmasının) süreci:

“Rab (varlığı geliştirmek için yaratan) Allah, Aden (yerleşmeye tam elverişli) cennetini yarattı. Görünüşü güzel ve yenilmesi iyi olan her ağacı (fizikî ve kimyevî alanı) yarattı. Bu varlık cennetinin ortasında hayat ağacını (biyolojik süreci) yarattı. Ve iyilik ile kötülüğü bilme ağacını (hikmeti) yarattı.” (Tekvin, 2/8-9)

“Âdem ve karısı ikisi de çıplaktı; utançları yoktu.” (Tekvin, 2/25)

[Yani ilk insanlar, fizikî, kimyevî ve biyolojik her şeyden istifade ediyorlardı. Fakat çıplaklık ve utanma gibi soyut manaları bilmiyorlardı. Henüz iyilik ve kötülük ağacından (soyut kavramları) yemiş değillerdi. Çünkü çocukluk seviyesinde idiler.]

“Allah'ın yarattığı hayvanların en hilekârı (en zararlısı) yılan idi.” (Tekvin, 3/1)

[İlk insanlar soyut manaları algılayamadıkları için soyut ve ruhanî olan şeytan somut bir yılan kelimesi ile ifade edilmiştir. Evet, Hristiyanlık, Mecusilik ve İslam da şeytanı en zararlı canlı kabul ediyorlar.]

“Şeytan kadına (insanın bedenî boyutuna) dedi: ‘Gerçekten Allah bahçenin herhangi bir ağacından yemeyeceksiniz.’ dedi mi?” (Tekvin, 3/1)

[Bu cümle, ilk öğrenme yolunun, soru sormak ve düşünme melekelerini tetiklemek olduğunu bildiriyor.]

“Ve kadın yılanı dedi: ‘Bahçenin ağaçlarının meyvesinden yiyebiliriz; fakat bahçenin ortasında olan ağacın meyvesi hakkında Allah: Ondan yemeyin ve ona dokunmayın ki, ölmeyiniz.’ dedi.” (Tekvin, 3/2-3)

[Bu iki ayetin tefsiri şudur: İnsan fizikî ve biyolojik olarak bütün varlığın bir parçası olduğu için ölümsüzdür. Fakat başta cinsellik olmak üzere, bireysel duyguların gelişmesi ile beraber iyi ile kötü kavramını öğrendiğinde kendisinde bireylik benliği oluşur. Bu ise, ölümlü ve fani bir boyuttur. Kadının ifadesinde iyilik ve kötülüğü bilme ağacına bedel, cennetin ortasındaki cinsellik ve doğurganlık içeren hayat ağacından söz edilmesi şu ontolojik manayı bildirmek içindir: İnsan cinsellik ve ergenlik ile bu eş benimdir, duygusu ile önce mülkiyet kavramını ve başta benlik ve bireysellik olmak üzere diğer soyut kavramları öğrenir. Dolayısıyla hayat ağacından (ikinci ağaçtan) yemekle, iyilik ve kötülüğü öğrenme ağacından da yemiş olur.

Ayrıca iyilik ve kötülüğü bilmenin sonucunda oluşan mükellefiyetin ağırlığı ve cinsellik sonucu çıkan geçim sıkıntısı, insanı ölümlü bir varlık yaptığı gibi, insanı ölüm kavramını bilen ve ona göre hayatını düzenleyen tek varlık yapar. Demek hikmetin en ciddi noktası, ölümü bilmek ile bireysellik ve evrenselliğin dengesini kurmaktır.]

“Ve yılan kadına dedi: ‘Katiyen ölmezsiniz; çünkü Allah bilir ki, ondan yediğiniz gün, o vakit gözleriniz açılacak ve iyiyi ve kötüyü bilerek Allah gibi olacaksınız.’” (Tekvin, 3/4-5)

[5. Ayet çok önemli ontolojik ve psikolojik bir hakikati dile getiriyor: İnsan iyilik ve kötülüğü anladığında soyut algı sahibi olur. Allah soyut olduğu ve bütün soyut manaları bildiği için insan bu algı seviyesine gelince, Allah olmaz; fakat Allah gibi olur. Maddi varlıktan vazgeçer; soyut ve ruhanî bir varlık olmaya çalışır; ölümsüzlüğü kazanır. Demek hikmet varlığı anlamak, soyut değerleri bilmek ve o değerlerden kendine ölümsüz bir beden oluşturmaktır. Ki mutasavvıflar ve felsefeciler daima bu gaye için çalışmışlardır.]

*“Ve kadın gördü ki; ağaç, yemek için iyi ve gözlere hoş ve **anlayışlı kılmak için arzu olunur** bir ağaçtı ve onun meyvesinden aldı ve yedi ve kendisiyle beraber kocasına da verdi, o da yedi.”* (Tekvin, 3/6)

[Burada aslında hikmet kelimesi ile ifade edilen, en son çeviride *bilgelik kazanmak için çekici olan ağaç*, diye çevrilen bu kayıt, 1885 Osmanlıca çeviride ve 1940’lı yıllarda en son şeklini alan eski Türkçe çeviride, *anlayışlı kılmak için arzu olunan ağaç* şeklinde çevrilmiştir. Yahudi cemaatinin çevirisinde *zekâ elde etme konusunda çekici olan ağaç*, diye tercüme edilmiştir. 1908 Arapça çeviride *insanın düşüncesini ve bakışını kendine çeken* şeklinde çevrilmiştir.]

b) Görüldüğü gibi; Tevrat gerek konuların tespiti ve gerek ayetlerin ve cümlelerinin ve kelimelerinin dizaynı açısından vahiydir; Allah’ın sözüdür. Çünkü bu bilgiler ve benzeri bilgiler, yaklaşık 7000 yıldır insanlık dünyasında anlatılmıştır. Ve bu son şekli ile yaklaşık olarak 4000 yıldır mütevatir (kesintisiz bir belge) olarak aktarılıyor. Buna rağmen Tevrat dili mitolojik bir yapı arz ediyor. Çünkü eski insanlar ancak bu dili anlayabiliyorlardı. Evet Kur’an da içerik ve dizayn olarak saf vahiy olduğu halde üslup ve ambalaj olarak o günkü Arapların dilini ve kültürünü kullanmıştır. Maalesef insanlık; o günün dilini, metaforları, arketipal kavramları bilmediği için hikmeti kaybetmiştir. Artık varlık ve hayatı absürt olarak algılıyor.

Bir Hatırlatma: En son tercümede bilgelik, bilge ve bilgece diye çevrilen kelimelerin aslının çoğunun hikmet kökünden geldiğini görebiliyoruz. Fakat bu üç kelime ile çevrilen orijinallerin bir kısmının ise, anlayış (fehim) ve fikir gibi kelimeler olduğu da görülüyor.

Bir Ara İzah: Metinde parantez içi vurgulanan üç ağacın birincisi genel varlık ağacıdır. Ki fizik ve kimya kuralları ile yönetiliyor. Metinde üçüncü sırada yer alan ağaç ise, bilgi ve bilinç ağacıdır ki; soyut bir realitedir. Varlık cennetinin ortasında yaratılan hayat ağacı ise, cinsellik ve doğurganlık boyutu ile en lezzetli ağaçtır. Bu ağacın bir yanı soyuttur; bilgi ve bilinçtir, öteki yanı somuttur; fizikî ve kimyevidir. İnsanoğlu bu hayat ağacından yiyince, iyilik ve kötülüğü bilme ağacından da yemiş olur. Aidiyet, mülkiyet gibi kavramlarla soyut bir yapı kazanır. Neticede soyut, bireysel ve sınırlı bir benlik sahibi olur. Bu soyut yapı, onun fizikî, kimyevî ve bir derece biyolojik yapısının ölümü demektir. Ayrıca insan beni sınırlı olduğundan yine ölümlüdür. Bu takdirde kadının Allah'tan aktardığı bilgi, doğru çıkar. Fakat yılanın (şeytanın) dediği de doğrudur. Çünkü insan soyut değerleri öğrendiğinde o değer ve manalardan kendine bir beden ve bir ben oluşturur; Allah gibi ölümsüz olur.

İlk dönemlerde kişilik ve benlik daha çok, soyut bir kavram olan klan ve kabile tarzında gerçekleştiği için, ilk insanlar (ilk oluşan kollektif benlikler) 900 sene gibi uzun yaşıyorlar, ifadeyle anlatıyordu. Mesela Âdem, insanlığın medeni toplumsal benliğinin ifadesidir; Nuh insanlığın dindarca yaşadığı dönemin ismidir. Soyut bilgi yani iyilik ve kötülük, insanın bireysel benini ölümlü yaptığı gibi, insanlıktaki o kollektif ve uzun yaşayan beni de yerini kişisel ve en çok 120 sene yaşayan bir bene bırakır. (Tekvin, 6. Baba bakınız.)

Demek diyalektik yapıdaki kötülük, mutlak manada kötü değildir; sistemin sonsuzluğu ve soyut, manevî yapısı ile hayra dönüştürülür. Onun için şeytan, Allah'ın rakibi değil de onun bir görevlisidir. İmtihan ve gelişme dünyasının kurulması için sol el görevini görür. Nitekim kadim gelenekte onun ismi, Allah'ın özgür meleği demek olan Azazildir. Şeytanın cehennemde yanmasının sebebi de budur. Özgür olduğu için varlık ve hayat sisteminden kopuk kalıyor. Bu ise yokluk demektir. Ve herkes bilir ki; yokluk en tesirli cehennemdir. Ve *Cennet ancak Allah'a bağlanmışlara (iman edip ibadet edenlere) vardır*, sözünün manası bu ilkeden kaynaklanıyor.

Hulasa: Varlık özellikle dünya küremiz, fiziği (büyüklük ve konumu) ile ve kimyası (içindeki elementlerin oranları ve düzenli istif edilmeleri) ile ve biyolojisi (hayat ağacı denilen ekolojisi) ile tam bir aden (yerleşime uygun) cenneti olduğu gibi; içinde yerleştirilen ve onu idare eden insan nevinin bilinçli teknolojisi ve medeniyetiyle ve manevi soyut değerleri ile de tam bir cennettir.

Biyolojik hayat, fizik ile metafiziği, soyut ve somutu birleştiren ara bir ağaç olduğu için cennetin ortasındaki ağaç diye ifade edilmiştir. Cenneti ve cehennemi inkâr edenler, üç dalı ile bu yeryüzü cennetini ve içindeki magma tabakasını tam inceleseler, galiba inkârlarından vazgeçerler. Evet, insan; varlığı, özellikle hayatı, özellikle insan gerçeğini bilmek ve ona göre davranmakla ancak anlayışlı olur. Bu anlayış gerçeğinin literal ismi hikmettir; bugünkü ifade ile bilgeliktir.

Tevrat'ta hikmet kelimesinin kullanıldığı ikinci yer:

“Ve Betsalel ve Oholiab, ve makdis hizmetinin bütün işini nasıl yapacaklarını bilmek üzere Rabbin kendisine hikmet ve anlayış verdiği yüreği hikmetli her adam, Rabbin emrettiği her şeye göre işleyeceklerdir. Ve Musa, Betsaleli ve Oholiabi, ve Rabbin hikmet verdiği hikmetli her adamı, iş yapmak için ona girişmeğe yüreği kendisini harekete getiren her adamı çağırırdı.” (Çıkış, 36/1-2)

Yahudi Cemaatinin çevirisinde, bu iki ayette geçen hikmet kelimesi akıl diye çevrilmiştir. Son tercümede ise bilgelik diye çevrilmiştir. 1908 tarihli Arapça tercümede ise, kalbi hikmetli olan şeklinde çevrilmiştir.

Tevrat’tan 3. Bir Ayet:

“Ve kardeşin Harun’a, izzet ve ziynet mukaddes esvap yapacaksın. Ve sen hikmet ruhu ile doldurduğum bütün yüreği hikmetlilere söyleyeceksin: Bana kahinlik etmek üzere Harun’u takdis etmek için onun esvabını yapsınlar.” (Çıkış, 28/2-3)

Bütün tercümelerde ortak olarak anlaşıyor ki burada hikmetten maksat bilgi ve sanatkârlık demektir. Ayrıca Yahudi dininde Musa, hukuk ve bilgiyi temsil eder. Harun maneviyatı temsil eder. Elbise maneviyatın yaşanılan biçimi demektir. Demek eğer ilim ve sanatkârlık mistisizmle el atarsa ve düzenli bir yapı ortaya çıkarsa bu yapı Allah’tan bilgi alan (kâhin: peygamber) bir kişilik olur. Fakat hiçbir zaman Musa’nın (hukuk ve bilginin) yerini dolduramaz.

Hikmet Hakkında 4. Ayet:

“Ve Nun oğlu Yeşu’ hikmet ruhu ile dolu idi; çünkü Musa ellerini onun üzerine koymuştu ve İsrail oğulları onu dinliyorlardı ve Rabbin Musa’ya emretmiş olduğu gibi yapıyorlardı.” (Tesniye, 34/9)

Biz gerek Tevrat’ın genel literatüründen ve gerek bu 9. ayetin kelimelerinden bunu şöylece açıklayabiliriz: *Nun (bilgi) oğlu Yeşu (güçlü lider) hikmet (bilgelik) ruhu ile dolu idi.* Eski literatürde Nun, manevi ve bilinçli bilgiler demektir. Yeşu hem kelime olarak hem kişilik olarak güçlü kişinin sembolüdür. Yani bilgi ve güç birleşince **tükenmez bir hikmet** ortaya çıkar. Çünkü Musa (evrensel ilahî bilinç ki vahiy ile ifade edilir) ellerini Yeşunun üzerine koymuş idi. Yani Yeşu’ yukarı âlem açısından sağlam bir noktaya dayanmış idi. Ve İsrail oğulları (dindar-medeni bir toplum) onu dinliyordu. Yani aşağı taraftan da sağlam bir dayanağı vardı. Bu 9. ayeti tam anlamak için bu babın tamamının yorumunu görmek gerekir; şöyle ki:

Tevrat’ın Dil ve Üslubunun Vahiy Dili Olduğuna Önemli Bir Delil: (Tesniye, 34. Bâb)

¹Ve Musa Moab ovalarından, Eriha karşısında olan Nebo dağına, Pisga tepesine çıktı. Ve Rab ona diyarı, Dana kadar bütün Gileadi, ²ve bütün Naftaliyi, ve Efraim ve Manasse diyarını, ve garp denizine kadar bütün Yahuda diyarını, ³ve Cenubu, ve Tsoara kadar hurmalık şehri olan Eriha deresinin havzasını gösterdi. ⁴Ve Rab ona dedi: İbrahime, İshaka ve Yakuba: Senin zürriyetine vereceğim, diye and ettiğim diyar budur; ben onu gözlerinde sana gösterdim, fakat oraya geçmeyeceksin. ⁵Ve Rabbin sözüne göre, Rabbin kulu Musa orada, Moab diyarında öldü. ⁶Ve Moab diyarında Beyt-peor karşısındaki derede onu gömdü; fakat bugüne kadar kimse onun kabrini bilmez. ⁷Ve Musa öldüğü zaman yüz yirmi yaşında idi; gözü zayıflamadı ve kuvveti eksilmedi. ⁸Ve İsrail oğulları, Moab ovasında, otuz gün Musa’ya ağladılar ve Musa için yas ağlama günleri tamam oldu.

⁹Ve Nun oğlu Yeşu hikmet ruhu ile dolu idi; çünkü Musa ellerini onun üzerine koymuştu ve İsrail oğulları onu dinliyorlardı ve Rabbin Musaya emretmiş olduğu gibi yapıyorlardı. ¹⁰Ve Rabbin Mısır diyarında, Firavun'a ve bütün kullarına ve bütün memleketine yapmak için Musa'yı gönderdiği âlâmetler ve harikalarda, ¹¹ve bütün İsrailin gözü önünde Musa'nın gösterdiği bütün kuvvetli elde, ¹²ve bütün dehşette, Musa gibi Rabbin yüz yüze bildiği bir peygamber daha İsrailde çıkmadı.

7 Ocak 1998'de, Tekvin kitabı ile ilgili değerlendirme notlarını ve girişi bitirdikten sonra, *Tevrat'ta Allah ve Ahiret İnancı* diye yeni bir bölüm yazmaya niyet etmiştim. Eski insanlarda iman (Allah kavramı) nasıl idi ve sonra nasıl bir duruma geldi, diye *Ulûhiyet* ile ilgili önemli bir araştırma kitabını okuyordum. Kitabın yazarı samimi bir Müslüman idi, fakat Kitab-ı Mukaddese karşı önyargıları vardı. Baktım, Avrupalı Müsteşriklerden cesaret alıp Kitab-ı Mukaddesin vahiy olmadığını söylüyor. Ona göre, Cristadt, *Musa nasıl olur da öldüğünü haber verebilir?* (Tesniye, 34)¹ diye soruyormuş. R. Simon, *Tevrat'ta anlamsız tekrarlar, kronolojik müşkülâtlar, kıssalarda tutarsızlıklar varmış*² diye yazmış. J. Astruc, *Tevrat, bir derleme kitaptır*, diye güya ispat etmiştir. İspat delili de Tevrat'ta yer yer Elohim, yer yer Yahove, Allah'ın ismi olarak geçmesi imiş.³ Merak ettim; bu 34. Bap üzerinde düşündüm. Bu babın, değil sonradan uydurulduğunu, bilakis Tevrat'ın büyük bir mucizesi olduğunu gördüm; şöyle ki:

1) Bu kitabın ismi Tesniyedir. Tesniye; ikileme, bir gerçeğin ikinci tekrarı demektir. Demek burada ölen Musa, o bildiğimiz Musa değildir. Onun gibi ve ona benzeyen ikinci bir Musa'dır. **2)** Bu babın numarası 34'tür. Bu da 17'nin iki katıdır. 17 sayısı ise, İbranî geleneği ile fazlaca âlâkalı bir sayıdır. Ve bunun ikinci tekrarı ise, o geleneğin yeni bir yaratılışına ve yeni bir yapılanmasına işaretir.

3) Muab kelimesi, *ayıplanmış* veya *lüks olan* demektir ki, Medine ahalisinin yaşama tarzını andırıyor. Evet, Medine (Yesrib) şehri ne tam bedevî ne tam şehirli idiler. İslâm'dan evvel ve hatta İslâm'ın Medine'ye geldiği ilk yıllarında da orada zina vakaları fazlaca varmış. Ki Tekvin kitabında gördüğümüz gibi; Muab, evlad-ı zina ile tanınan kabilelerdir. Bunun ince bir delili de **ova** gerçek manasıyla Yesrib'de var. Filistin'deki Muab ovası ise, oavadan ziyade kırsal bir bölgedir.

4) Tekvin kitabında gördüğümüz gibi; Dan, Çin diyarı; Gilead, Anadolu (ki Kehanetlerde Allah, Gileadı Benyamine [Türklere] vermiştir deniliyor); Efraim (Suriye); Manesse (Irak), Yusufun (din alimlerinin ve mürşitlerinin) yaşadığı iki diyar. Eriha (Kudüs); Neftali (Hind yöresi) demektir.

5) Musa burada Muhammed oluyor. O, vahiy gözüyle bu diyarların fethedileceğini gördü.⁴ Fakat kendisi oralara giremedi (34/5). Ve Medine'de mescidin (aydınlık evi: Beyt-Feer) karşısında gömüldü. Fakat gerçek manevî şahsiyetini (kabirini)⁵ kimse halen dahi bilmiyor. O da

¹ Bu, tarihi olarak da muhal bir şey değildir. Çünkü "Tesniye" kitabının asıl ismi (Divarim) "Sözler"dir. Ve bu asırda Âsâ-yı Musa'ya sahip bir zat, "Sözler" kitabının 34. Bölümünde 42 sene önce ölümünü haber vermiş ve aynen tahakkuk etmiştir. Ve onun da kabri bilinmiyor. (K. Önder Yıldırım)

² Tekvin kitabına yazdığımız yorum, bunun böyle olmadığını göstermiştir.

³Birkaç sayfa sonra izahını göreceğimiz gibi; Elohim, herkesin Allah'ı demektir. Yahove, *Ey sonsuz olan* demektir. Bu iki sıfatın kullanılması, gayet normaldir. Ve Tevrat'ın derleme olduğuna asla delil olamaz.

⁴ Müslim, 4/2215.

⁵Kabir kişiliğin sembolik ifadesidir. Kabrin bilinmemesi onun sahibinin değerinin bilinmemesi demektir. Evet, Müslümanların Tevrat hakkındaki yanlış yazıları ve Yahudilerin Kur'an'ı karalamaları, Hz. Muhammed'in ve Kur'an'ın anlaşılmadığının açık bir delilidir.

Musa gibi celâlli idi, hem de onun gibi tam anlaşılmadı. Peygamberler için en büyük musibet de bu anlaşılmama meselesidir.

6) Ve bu ikinci Musa'nın ilk şahsiyetinden ibaret olan Sahabe Cemaati, 120 sene yaşadı... Onlar güçlü ve basiretli idiler.

7) Hz. Muhammed'den sonra, Benî İsrail (dindar-medeni insanlar), ona otuz gün (otuz sene) yas tuttular. (Hilâfet, 30 sene olarak gerçekleşti.) Yas, gayb âleminde, sembolik dilde başarı ve sevinç demektir. (Rüya kitaplarına bakılabilir.)

8) Nun, gizli bilgiler demektir. Yuşa başta Hz. Ali ve ona bağlanan tarikat kültürü demektir. Ki kuvvetlerini, gizli keşiflerden alıyorlar.

Ve ümmet, zahirî şeriatçılardan ziyade onları dinliyor. Fakat sonuçta yine Musa'yı dinlemiş oluyorlar. Ve bu tarikat şeyhleri, mana âleminde Hz. Peygamberden el aldıktan sonra başarılı olabiliyorlar. Yuşa'nın Musa'dan el aldığı gibi.

9) Ve 12 asır boyunca, ilim (yed-i beyza, kuvvetli el) ve güçlü dehşetle (kılıçla) ve binlerce mucize ve kerametle Mısır (Batıya, materyalizme) karşı güçlü bir mukavemet verilmiş ve yeni bir peygamberin gelmesine ihtiyaç kalmamıştır. Evet, Hz. Muhammed'den sonra sadık bir peygamberin çıkmaması, Tevrat'ın bu ihbar-ı gaybisini zaman sayfasında imzalıyor, tasdik ediyor. (Tesniye, 34/12)

[Peşinen, kesinlikle belirtmek istiyorum ki: Ben bu kitabı (Tekvin yorumunu) yazarken, herhangi bir dinin milliyetçilik şeklinde reklamını yapmak istemiyordum. Ve mümkün mertebe - Müslüman olduğum halde- İslâm dini ile ilgili bir şey yazmak istemiyordum. Ki, bu yorumlar samimi ve belgeli değil; yakıştırmadır, demesinler. Ve biliyorum ki; önemli olan isim değildir. Önemli olan Allah'ın gönderdiği bütün peygamberlere ve kitaplara -ayrım yapmadan- inanmaktır. Önemli olan samimi olmaktır. Bizim beklentimiz, herkesin (samimi olarak dindar olan herkesin) diğer samimi dindar insanlara yardımcı olmasıdır. İnsanlık dünyasında maddeciliğin, anarşizmin, hedonizmin, dağınıklığın ve fasıklığın (kanun dışı yaşamının) olmamasıdır. Hz. Muhammed, nebo (peygamberlik) dağında, fıska (Medineli Arap ve Yahudiler kanunî yaşamıyordu, onun için o küçük zaman birimine bu isim işarı olarak verilmiştir) tepesinde oturmuştu. İnsanlığın bu mukadderatı için dua ediyordu. Onu gerçekten sevenler de böyle olmalıdır. Fıska tepesinden (dağınık ve sınırlı anlayıştan; Medine Yahudilerinin anlayışı gibi bir anlayıştan), cebel-i uhud-i tevhide (soyut, yüce değerlere) çıkmalıdır. Evet, asıl olan tevhid, samimiyet ve uhrevîliktir.]

Hikmet kavramı ile ilgili Tevrat'tan 5. Bir Ayet:

Ve Süleyman Mısır kralı Firavunla hısımlık oldu ve Firavunun kızını aldı ve kendi evini ve Rabbin evini ve çevre Yerusâlim duvarını yapmağı bitirinceye kadar kadını Davud şehrine getirdi. ²Ancak kavim yüksek yerlerde kurban ediyorlardı, çünkü o günlere kadar Rabbin ismine yapılmış ev yoktu. ³Ve Süleyman, babası Davud'un kanunlarında yürüyerek Rabbi se-verdi; ancak yüksek yerlerde kurban ediyor ve buhur yakıyordu.

⁴Ve kral kurban etmek için Gibeona gitti; çünkü orası yüksek yerlerin büyüğü idi, Süleyman o mezbahın üzerinde bin baş yakılan takdime arz etti. ⁵Rab, Süleyman'a Gibeonda gece rüyada göründü ve Allah dedi: Sana ne vereyim, iste. ⁶Ve Süleyman dedi:

Kulun babam Davuda, *senin önünde hakikatle ve salahlıkla ve senin yürek doğruluğu ile yürüdüğüne göre büyük inayet ettin ve bugün olduğu gibi onun tahtına oturmak için kendisine bir oğul vermekle kendisi için bu büyük inayeti sakladın.* ⁷*Ve şimdi, ey Allah'ım Rab, kulunu babam Davud'un yerine kral ettin ve ben ancak bir küçük çocuğum; çıkmayı ve girmeyi bilmem.* ⁸*Ve kulun seçtiğin kavmin ortasındadır, çoklukla hesap edilemez ve sayılamaz büyük bir kavim.* ⁹*İmdi, kavmine hükmetmek için kuluna anlayışlı (hikmetli) yürek ver ki, iyi ile kötünün arasını ayırt edeyim; çünkü senin bu büyük kavmine kim hükmedebilir?*

¹⁰*Ve bu söz Rabbin gözündeki iyi göründü, çünkü Süleyman bu şeyi istedi.* ¹¹*Ve Allah ona dedi: Mademki sen bu şeyi istedin ve kendin için çok günler istemedin ve kendin için zenginlik istemedin, düşmanlarının canını da istemedin, ancak doğruyu ayırt etmek üzere **kendin için anlayış** istedin;* ¹²*İşte, senin sözüne göre yaptım; işte, sana hikmetli ve anlayışlı yürek verdim; şöyle ki, senden evvel senin gibi kimse olmamıştır ve senden sonra senin gibisi çıkmayacaktır.* ¹³*Ve sana dilemediğin şeyi de verdim hem zenginlik hem de izzet; şöyle ki bütün günlerinde krallar arasında senin gibisi olmayacaktır.* ¹⁴*Ve kanunlarımı ve emirlerimi tutmak için babam Davud'un yürüdüğü gibi sen de yollarımda yürürsen, o zaman ömrünü uzatırım.* ¹⁵*Ve Süleyman uyandı ve işte, rüya idi ve Yerusolime geldi ve Rabbin ahit sandığı önünde durdu ve yakılan takdimeler arz etti ve selamet takdimeleri arz etti ve bütün kullarına ziyafet verdi.*

¹⁶*Ve iki fahişe kadın krala geldi ve önünde durdular.* ¹⁷*Ve kadınların biri dedi: Aman efendim, ben ve bu kadın bir evde otururuz ve evde onunla beraberken bir çocuk doğurdum.* ¹⁸*Ve vaki oldu ki, ben doğurduktan sonra üçüncü gün bu kadın da doğurdu ve biz beraberdik; evde yanımızda yabancı yoktu, ancak evde ikimiz vardık.* ¹⁹*Ve bu kadının çocuğu geceleyin ölmüş, çünkü üstüne yatmış.* ²⁰*Ve gece yarısı kalkmış ve cariyen uyurken oğlumu yanımdan almış ve onu kendi koynuna koymuş ve kendi ölmüş çocuğunu benim koynuma koymuş.* ²¹*Ve çocuğumu emzirmek için sabahlayın kalktığım zaman, işte, ölmüştü; fakat sabahlayın ona bakınca, işte, o benim doğurduğum oğlum değildi.* ²²*Ve öteki kadın dedi: Hayır; fakat sağ olan benim oğlum ve ölen senin oğlun. Ve berikisi dedi: Hayır; fakat ölen senin oğlun ve sağ olan benim oğlum. Kralın önünde böyle diyorlardı.*

²³*Ve kral dedi: Biri: Bu sağ olan benim oğlum ve ölen senin oğlun, diyor ve öteki: Hayır, fakat ölen senin oğlun ve sağ olan benim oğlum, diyor.* ²⁴*Ve kral dedi: Bana bir kılıç getirin. Ve kralın önüne bir kılıç getirdiler.* ²⁵*Ve kral dedi: Sağ olan çocuğu ikiye bölün ve yarısını birine ve yarısını ötekine verin.* ²⁶*Ve çocuğu sağ olan kadın krala söyledi –çünkü oğlu için yüreği yanıyordu- ve dedi: Aman efendim, sağ olan çocuğu ona verin, aman onu öldürmeyin. Fakat öteki dedi: Ne benim ne de senin olsun; ikiye bölün.* ²⁷*O zaman kral cevap verip dedi: Sağ olan çocuğu buna verin ve sakın onu öldürmeyin; anası budur.*

²⁸*Ve kralın verdiği hükmü bütün İsrail işitti ve kraldan korktular; çünkü gördüler ki, hükmetmek için kendisinde Allah hikmeti var. (I. Krallar; Bab 3)*

Bu 3. Babı yorum olarak üç cümlede şöylece özetleyebiliriz:

a) Süleyman dindar ve dengeli sultan demektir. Babası Davut'tur. Davud din devleti manasına gelir. Demek insan, bu gibi üç özelliğe rağmen, eğer Allah'tan hikmet almadı ise, putperest ve zalimler ile akraba olabilir. Metinde, yüksek yerlerde kurban kesmek, ifadesi, putlara kurban kesmek demektir. Firavunun kızını almak ise, onun maddi medeniyetini almak manasına gelir.

b) Burada rüya, metafizik (gaybi) âlemden gelen vahiy dili demektir. Literatür olarak *din ve rüya* dili aynıdır. Bediüzzaman'ın ve Carl Jung'un tabiri ile vahiy âlem-i gaybın (bilinçdışının) dilidir. Metinde anlatıldığı üzere eğer dini tam uygular ve yaşarsan, ebedileşirsin ve insanlığın en iyisi olursun; yoksa o din, bir tiyatro, bir rüya ve hayal gibi sana dokunur geçer.

Metinde geçen fahişe, çifte standartlarla yaşayan, hukuk ve düzen tanımayan, dünyevilikte aşırı giden tipi temsil ediyor.

c) Demek bu gibi fahişelikten kurtulmak, dini folklor ve tiyatro bilmek gibi yanlış bir algıdan ayılmak; zulüm ve firavunlaşmayı giderebilmek için tek bir yol var; fitratı anlamak, özellikle insan, aile ve toplum fitratını ve özellikle kadın ve ana fitratını anlamak. ***Fitrat hakikati***, özellikle fitratın biyolojik alanı, özellikle kalb sahası, Allah'ın arşıdır, Allah'ın dilidir, en yüksek ilim ve hikmettir. Fahişeleri ve hukuk dışı yaşayanları bile ortaya çıkarmanın ve adalet ile hayata kazandırmanın en keskin ve verimli yoludur.

Başta üçüncü olarak insan türünün biyolojik yaratılışından bahsedeceğiz, dedik. Ama galiba o müstakil bir makale ister. Onun için şu gelen Âdem ve Havva Hakikati yazısına işi bırakıyoruz. Fakat kendini mağdur olarak takdim eden ve kırk yıl Tefsir Kürsüsünde Doktorluk yapan ama vahyin bu evrensel, arketipal ve kollektif mana katmanlarını anlamayan Prof. Dr. Mustafa Öztürk Hocamız, Tarihselci olduğu için üç ay önce çıkıp, bu Âdem ve Havva hikâyesini Kur'an Tevrat'tan almış, Tevrat da Sümer efsanelerinden almış, diye bir video yayınladı. Bu Âdem ve Havva kıssasının hiç bilimsel bir yönü yok diye iddia etti. 10 milyon gencimizi dinsiz eden Turan Dursun ve Muazzez İlmiye Çığ tezlerini sözde bilim ve din namına tekrarladı.

Hemen hatırlatalım ki: Ben bu tezin iptali için dört kitap ve başta bu iki makale olmak üzere yirmi yazı yayınladım. Siz okuyucularımın insafla hiç olmazsa bu iki yazıyı onun videosuyla karşılaştırmalarını rica ediyorum. Ben otuz yıldan beri, İlahiyatçılar hain değil, ama dil bilgisi, fen bilgisi ve özgür düşüncüyü bir araya getiremiyorlar, onun için sakat bir din anlayışını millete anlatıp dinden soğutuyorlar, diyordum. Maalesef; Mustafa Hocam, alimdir ve özgür düşünüyor; fen bilgisi de iyi, ama arketipal, metafizik ve Hermenötik dili hiç mi hiç bilmediği görülüyor.

Video Başlığı: <https://www.youtube.com/watch?v=I9itB7fVHuE>

Bahaeddin Sağlam